

5. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій : навч. посіб. / [О. М. Пехота, В. Д. Будає, А. М. Старева, К. Ф. Нор, В. І. Шуляр, І. М. Михайлицька, І. В. Манькусь, Т. В. Тихонова, О. Є. Олексюк, О. І. Галицький ; за ред. І. А. Зязюна, О. М. Пехоти]. – К. : Вид. А.С.К. 2003. – 240 с.
6. Даль В. Толковый словарь : в 4 т. – Т. 4. / В. Даль. – М. : Русский язык, 1982. – 420 с.
7. Решетников П. Е. Нетрадиционная технологическая система подготовки учителей: Рождение мастера : кн. для преподават. высш. и средн. пед. учеб. заведений / П. Е. Решетников. – М. : ВЛАДОС, 2000. – 304 с.
8. Чуприна О. Проблема відповідальності соціального педагога / О. Чуприна // Ідея опіки дітей і молоді в історико-педагогічній науці: збірник наукових праць / за ред. Т. Завгородньої. – Івано-Франківськ, 2005, – 340 с.

Анотація

Г.В.Борин

Формирование нравственной культуры личности в процессе профессиональной подготовки

В статье осуществлено анализ взглядов ученых на проблему формирования нравственной культуры студента в условиях профессиональной подготовки к педагогической деятельности. Предлагаются пути культурного развития личности будущего специалиста в учебно-воспитательном процессе высшего учебного учреждения.

Ключевые слова: нравственная культура личности, профессиональная подготовка культурное развитие, профессионально-личностные качества.

Summary

H.V.Borin

Forming of Personality's Moral Culture in Professional Training Process

The scientists' opinions to the problem of the student's moral culture forming under the conditions of professional training to future professional activity are analyzed in the article, and the main ways for cultural development of future specialist personality in educational process of higher educational institution are determined.

Key words: personality's moral culture, professional training, cultural development, professional-personal qualities.

Дата надходження статті: «1» жовтня 2012 р.

УДК 821.161.2 : 37.01

О.Б.БУДНИК,

*кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
(м.Івано-Франківськ)*

Іван Франко про етновиховання української молоді

У статті охарактеризовано провідні ідеї концепції етновиховання української молоді Івана Франка на тлі сучасних глобалізаційних процесів. Значна увага приділена питанням формування національної самосвідомості особистості, підготовки зростаючого покоління до участі в державотворчих процесах на засадах гуманізму та свободи.

Ключові слова: Іван Франко, етновиховання, національна самосвідомість, етнографічна діяльність, українська молодь, національний виховний ідеал, етновиховний простір, етнокультурна ідентифікація, етнічна соціалізація.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Актуальність проблеми етнічного виховання особистості в контексті її соціалізації супроводжується низкою суперечностей між:

потребою суспільства в збереженні національної самобутності народів, котрі проживають на території України, і недостатньою увагою соціально-культурних інститутів до процесів етнокультурної ідентифікації, соціальної адаптації і творчої самореалізації зростаючого покоління;

зростанням національної самосвідомості сучасної молоді, її зацікавленість етнокультурою, з одного боку, та відсутністю педагогічної моделі впливу на процес етновиховання в умовах вищого навчального закладу, з іншого;

наявним рівнем підготовки майбутніх педагогів і реальними вимогами суспільства до реалізації практичних виховних завдань із урахуванням етнокультурних цінностей народу в руслі гуманістичної концепції освіти;

поширенням у молодіжному соціумі радикальних рухів і течій, що негативно впливають на особистість, зокрема, в умовах вищого педагогічного навчального закладу, та неефективною

системою етновиховання в руслі протистояння суспільним негативізмам, відсутністю відповідного соціально-педагогічного супроводу в процесі професійно-педагогічної підготовки.

Невипадково в «Концепції національного виховання студентської молоді» (2009 р.) акцентується на «формуванні свідомого громадянина – патріота Української держави, активного провідника національної ідеї, представника української національної еліти через набуття молодим поколінням національної свідомості, активної громадянської позиції, високих моральних якостей та духовних запитів» [4]. Аналогічні виховні завдання ставились перед педагогічною громадськістю й на початку ХХ сторіччя, коли на перший план виокремились ідеї утвердження самостійної Української держави. Тому, проблема етновиховання молодого покоління, педагогічні та філософсько-світоглядні погляди Івана Франка як українського мислителя, письменника, поета, громадського діяча, культуролога, етнографа, педагога, історика, українознавця, фольклориста, політолога й перекладача були надзвичайно корисними й не втратили своєї актуальності й сьогодні, коли в умовах утвердження національних цінностей та пріоритетів в Україні постають проблеми унеможливлення асиміляції народів, збереження національної ідентичності та самобутності кожної нації, оновлення етнічно-національної філософії освіти. Унікальність творчої спадщини українського генія в тому, що вона багатогранна й цікава для кожної генерації слов'янського світу.

Аналіз досліджень і публікацій... Етнокультурний аспект розвитку вітчизняної освіти й педагогічної думки відображено в дослідженнях А.Бондаря, Л.Березівської, І.Зайченка, В.Кеміня, В.Майбороди, С.Нікітчиної, Н.Побірченко, Б.Ступарика, О.Сухомлинської, М.Ярмаченка та інших учених. Теоретичні аспекти вдосконалення змісту професійно-педагогічної освіти з урахуванням етнографічного компонента частково висвітлено в наукових працях І.Бежа, І.Зязюна, В.Кременя, Н.Ничкало, С.Сисоевої. Питання формування етнокультурної компетентності студентської молоді досліджують О.Гуренко, М.Євтух, В.Кириченко, Л.Коваль; традиції етнопедagogіки як засобу формування національної ідентичності та самосвідомості – С.Борисова, Г.Волков, О.Красовська, Р.Осипець, Л.Паламарчук, Р.Скульський, М.Стельмахович, В.Струманийський, Д.Тхоржевський та інші. Педагогічні погляди та проблема вчителя у працях І.Франка представлені в дослідженнях Г.Васяновича, О.Вишневського, Д.Скільського, В.Смалья, В.Мітюрова та ін.

Формулювання цілей статті... *Мета статті* – визначити актуальні ідеї творчої спадщини Івана Франка в аспекті етновиховання української молоді на тлі сучасних глобалізаційних процесів.

Виклад основного матеріалу... Провідною у творах І.Франка є ідея національного виховання молоді, її всебічна підготовка до активної творчої участі в розбудові державності, примноженні духовної та матеріальної культури рідного народу. У пролозі до «Мойсея» Іван Якович пророкує здійснення державницької ідеї в Україні, закликає народ «не задрімати в дорозі»:

*Народе мій, замучений, розбитий,
Мов паралітик той на роздорожжю,
Людським презирством, ніби струпом, вкритий!
Твоїм будучим душу я тривожу,
Від сорому, який нащадків пізних
Палитиме, заснути я не можу.*

Великий Каменяр здійснив вагомий внесок у дослідження української народної педагогіки, педагогічної культури Київської Русі, історії вітчизняного шкільництва в Західній Україні (XVIII–XIX ст.) тощо. У своїй праці «Найновіші напрямки в народознавстві» (1895) І.Франко пов'язує сферу вивчення народознавства з іншими спорідненими науками (правом, історією, мистецтвом, художньою літературою та іншими) в руслі міждисциплінарних досліджень. Учений акцентує на проблемі *антропоцентризму*, *потребі системному етнографічному вивченні свого народу*: «...Пізнати народ – то значить пізнати людей, що мешкають на певній території, а також пізнати їхнє нинішнє і минуле становище, їхні фізичні і розумові особливості, їхні інститути й економічне становище, їхні торговельні відносини й інтелектуальні зв'язки з іншими народами» [9, с.254].

Етновиховання молоді як механізм ефективної соціалізації виявляється у глибинному вивченні, передусім, родинних традицій і звичаїв. Адже в сім'ї життя примушує дитину вчитися, набувати відповідний соціальний досвід. Засобом досягнення виховних цілей слугує народна спадщина традицій, звичаїв та обрядів. Таким чином, особистість спочатку усвідомлює зміст понять «моральність», «духовність», «працьовитість», «чесність», «свобода», «патріотизм» та інших безпосередньо через практику відповідної поведінки.

Важливим завданням етновиховання української молоді, на думку Каменяра, є *засвоєння збереження національно-культурної самобутності, системи знань про етнокультурну спадщину народу*: «Ми мусимо навчитися чути себе українцями – не галицькими, не буковинськими українцями, а українцями без офіціальних кордонів. І се почуття не повинно у нас

бути голою фразою, а мусить вести за собою практичні консеквенції. Ми повинні – всі без виїмка – поперед усього пізнати ту свою Україну, всю в її етнографічних межах, у її теперішнім культурним стані, познайомитися з її природними засобами та громадськими болячками і засвоїти собі те знання твердо, до тої міри, щоб ми боліли кожним її частковим, локальним болем і радувалися кожним хоч і як дрібним та частковим її успіхом, а головню, щоб ми розуміли всі прояви її життя, щоб почували себе справді, практично частиною його» [10, с.401-409]. Основними цінностями істинного українця вчений визначає свідомий патріотизм, гуманізм, високу духовність, вихованість, освіченість, професіоналізм, фізичну й естетичну досконалість, підприємливість, ініціативність тощо.

Процес становлення людини як представника певного етносу через інтеріоризацію тих культурних та соціальних цінностей і відносин, які складають основу суспільного буття етносу, вважаємо етнічною соціалізацією зростаючої особистості, що передбачає опанування нею цінностями, історією, мовою, традиціями рідного народу, усвідомлення своєї національної приналежності, адаптацію в етносередовищі.

Етнічна соціалізація виявляється в народних традиціях організації побуту, ставленні до світу, звичаях, обрядах, святах, ритуалах, етикеті, віруваннях, фольклорі, прикметах, іграх, іграшках, їжі, архітектурі, символіці, ремеслах, старовинних предметах та знаряддях праці, ремеслах і промислах тощо. І.Франко як етнограф був глибоко переконаним в дієвості виховного впливу на молоде покоління народнопедагогічних засобів, якими є рідна мова, традиції, звичаї, обряди, вірування, світогляд, розваги тощо. З цього приводу вчений зазначає: «...Сповняючи свій громадянський обов'язок, знаходимо в народознавстві могутню підпору і навіть збудження і заохочення, бо ж пізнання народу з його мовою, звичаями, віруваннями і поглядами вчить нас разом любити його міцно і працювати для нього дійово і раціонально» [9, с.258].

Значну увагу приділяв дослідник фольклористиці, вбачаючи у народних піснях, приповідках, казках, переказах, легендах та інших скарбах народнопоетичної мудрості невичерпний потенціал для формування та розвитку національних ціннісних орієнтацій молодого покоління. Вивчаючи ритміку в поезіях поета, зокрема цикл із збірки «Зів'яле листя», Ф.Колесса зазначав, що Іван Франко складав ці вірші під мелодії відомих йому народних пісень. Водночас оригінальність поета полягала в тому, що він умів створити свій окремий вірш, свою поетичну мову, свій індивідуальний стиль [3, с.344]. Причому Великий Каменяр здійснив вагомий внесок в утвердження наукових засад збирацько-дослідницької роботи, започаткування наукових досліджень етнографічного характеру, а залучення до такої діяльності молоді не тільки з Львівщини, а й інших регіонів країни, що мало метою «збирання матеріалу з народу» та «періодичні екскурсії в різні сторони краю», сприяло розвитку її національно-патріотичних почуттів, усвідомлення приналежності до свого етносу.

Упродовж 1898-1913 рр. І.Франко керував Етнографічною комісією НТШ, разом із В.Гнатюком редагував «Етнографічний Збірник». До найбільш вагомих праць Франка в галузі народної творчості належать: «Дещо про Борислав» (1882 р.), «Жіноча неволя в руських піснях народних» (1883 р.), «Jak powstają pieśni ludowe?» (1887 р.), «Вояцька пісня» (1888 р.), «Наші коляди» (1889 р.), «Із уст народу» (1894-1895 рр.), «Eine ethnologische Expedition in das Wojkenland» (1905 р.), «Огляд праць над етнографією Галичини в ХІХ ст.» (1928), «Студії над українськими народними піснями» (1913 р.) та інші. Сам факт збирання й популяризації етнографічного матеріалу різними мовами є свідченням не лише його геніальності, але й глибокої прив'язаності до народних джерел, рідних традицій, національних символів, батьківської мови. Він заявив про себе як дійсно талановитий митець і педагог для багатьох слов'янських народів. Це спростовує тезу про сприймання вченого виключно як «містечкового» галицького поета, що мала місце за його життя та в радянську епоху.

У книзі «Невідомий Іван Франко: Грані Измагду» Т. Гундорова в художній формі описує щирі поривання вченого у пізнанні психології українця, духовного світу, менталітету, почуттів, що спонукало до пошуково-етнографічної діяльності, та широко представлено у його творчій спадщині. «Народна пісня, індивідуальне чуття – осередок вільного людського духу, жіноче серце – океан, рай і пекло водночас, духовність як безнастанне поривання до незвіданого, праця й мистецтво, природа й культура – ці традиційні теми Франко поетизує у своїх сонетах так само щиро, з внутрішнім драматизмом і майже пророчим пафосом» [2, с.19]. У згаданій книзі також вказується на гуманітаризм Івана Франка як особливий спосіб світовідчуження [2, с.8]. З цього приводу поет зазначає: «...Нема нічого, гідного уваги в моєму житті..., крім нахилу спостерігати людське життя в його найрізноманітніших проявах, крім тієї ніколи і нічим не заспокоюваної гарячки, яка змушує мене перейматися стражданнями й радощами, думками і мріями інших людей» [2, с.24-25].

В «Одвертому листі до гал[ицької] української молодіжі» І. Франко звертається до «молодих приятелів» зберігати українське слово, яке «сковане і закнебльоване», патріот зневажливо

ставиться до тієї «великої часті світлих українців, вихованих в ідеях авторитарного доктринерства», що ігнорує свій «український партикуляризм», «в душі стидається його», «дорожить фантомом «великої, неподільної Росії» [10, с.403-404]. Тому активний борець за державність ставить перед українською інтелігенцією завдання «вितворити з величезної етнічної маси українського народу *українську націю*» [Там само, с.404], звичайно акцентується саме на молоді як потужній та найбільш активній силі в державотворенні.

І.Франко вважав, що формування духовності молоді на засадах етнонаціональних та загальнолюдських ідеалів є важливою соціальною функцією передусім педагога. Відтак, вчений ставить низку вимог до особистості вчителя, котрий повинен регулювати свою поведінку згідно визначених цінностей, жити за принципами доброти й милосердя, пошани, гуманності та толерантного ставлення до інших. Так, в оповіданні «Борис Граб» та незакінченій повісті «Не спитавши броду» зображено педагога, який вільно орієнтується в наявній педагогічній літературі, вміло використовує її у професійній діяльності; володіє ґрунтовними знаннями зі свого предмету, виявляє творчість у процесі викладання та стимулює самоосвіту і самовиховання учнів.

Водночас справжній педагог, яким є в цьому творі Міхонський, вирізняється високим рівнем комунікативної культури: тактовний, з повагою ставиться до співбесідника, уміє вислухати та переконати його, в міру володіє почуттям гумору. А тому учень «Борис, для якого Міхонський зробився правдивим духовим батьком, ані не подумав ніколи про карти та пиятику. Та й ніколи йому було: завсіди навал роботи, та й то роботи такої приманливої, що ніякими картами, ніякою пиятикою його від неї не відтягнеш» [8, с.189]. Виступаючи за демократичний розвиток суспільства, «нове виховання», яке «потребує нових учителів, які повинні отримати належну підготовку і яких не можна у готовому вигляді «виписати собі з-за границі» [12, с.15], саме в активності педагогічної громадськості І.Франко бачає запоруку ефективного національного виховання української молоді.

Пріоритетом етновиховання письменник і філософ вважає подолання духовного відчуження молоді від національно-культурних традицій. «Все, що йде поза рами нації, се або фарисейство людей, що інтернаціональними ідеалами раді би прикрити свої змагання до панування одної нації над другою, або хоробливий сентименталізм фантастів, що раді би широкими «вселюдськими» фразами покрити *своє духове відчуження від рідної нації*» [11, с.284].

І.Франко був глибоко переконаний, що «без власних шкіл і без виробленої освітньої традиції», «без свобідної культурної праці, без надії на сильну фалангу вповні свідомих і на висоті сучасної освіти стоячих репрезентантів, що забажають вповні відповідати своїй національній і культурній задачі» неможливим є «здвигнення нашої національної будови в усій її цілості» [10, с.404].

Уже в ті часи Великий Каменяр прагнув співпраці з представниками інших народів і культур, їх глибшого пізнання, зокрема до «тісніших, частіших, ближчих зносин з закордоновими українцями» задля формування в молодого покоління «свобіднішого світогляду» [10, с.406].

Отож, етновиховання молоді Іван Франко трактує через призму патріотизму, свободи та щирої любові до батьківщини. Тому звертається до молодого покоління зі словами: «Здобуйте знання, теоретичне і практичне, гаргуйте свою волю, виробляйте себе на серйозних, свідомих і остаточних мужів, повних любові до свого народу і здібних виявляти ту любов не потоками шумних фраз, а невтомною, тихою працею. Таких мужів потребує кожда нація і кожда історична доба, а вдвоє сильніше буде їх потребувати велика історична доба, коли всій нашій Україні перший раз у її історичнім житті всміхнеться хоч трохи повна горожанська і політична свобода» [Там само, с.409].

Висновки... В руслі етновиховання української молоді актуальними в сучасних умовах вважаємо наступні положення філософсько-педагогічної концепції І.Франка:

- розвиток української національної еліти, передусім, у сфері освіти й культури;
- високий рівень активності педагогічної громадськості в напрямі національного виховання зростаючого покоління;
- залучення майбутніх учителів до системного етнографічного вивчення свого народу, зокрема, збирацько-дослідницької етнографічної роботи як засобу пізнання рідної етнокультури;
- формування національної самосвідомості особистості, патріотизму, передусім у вищому навчальному закладі;
- плекання працьовитості молоді задля відбудови та розвитку державності України;
- співпраця із зарубіжними українцями у контексті формування української національної культури на засадах гуманізму та свободи; врахування їхнього досвіду полікультурної освіти у професійній підготовці вчителя.

Сьогодні пропагується ідея навчання як діалогу культур, тобто аналіз різнобічних проблем (історико-політичних, соціально-педагогічних) з позицій різних культур, виокремлення подібності в підходах на основі загальнолюдських цінностей та рівноправності усіх суб'єктів педагогічного процесу. Враховуючи складну політичну ситуацію, коли частина громадян України зневажливо

ставляться до державної мови, висловлюють думки щодо порушення територіальної цілісності країни, що суперечить Конституції, принцип полікультурного виховання з опертям на етнічні пріоритети кожного народу може слугувати засобом примирення, але, безумовно, з визнанням прав корінних представників української нації, які споконвіків населяли ці території і нині становлять близько 80 відсотків її мешканців.

Сучасна глобалізація детермінує асиміляцію культур, тому актуальним залишається питання забезпечення рівних умов для етнокультурної освіти молоді різних держав, конструктивного співіснування людини зі Світом; формування соціального досвіду. Методологічною основою виховної роботи у вищому педагогічному навчальному закладі, на нашу думку, мали б виступати провідні ідеї етновиховання української молоді на засадах патріотизму і свободи, що містяться у поетичних творах та публіцистичних статтях Івана Франка, адже сьогодні прагнемо до формування в особистості вселюдських цінностей на основі національної самосвідомості, почуття громадянина своєї держави з належним ставленням до державних символів, рідної землі, мови, історії, релігії, культури тощо.

Список використаних джерел і літератури:

1. Вишневецький О. Зміст і методи виховання у педагогічних поглядах Івана Франка / О. Вишневецький // Педагогічна думка. – 2005. – № 3. – С. 76–79.
2. Гундорова Т. Невідомий Іван Франко: Грані Измарагду / Тамара Гундорова. – К. : Либідь, 2006. – 306 с.
3. Колесса Ф. Народнопісенна ритміка в поезіях І. Франка / Філарет Колесса // Фольклористичні праці / упоряд. і вступ. ст. В. А. Юзвенко. – К. : Наукова думка, 1970. – 416 с.
4. Концепція національного виховання студентської молоді // Освіта і управління. – 2009. – Том 12. – № 2. – С. 80–82.
5. Мітюров Б. Н. Педагогічні погляди І. Я. Франка : лекція [для студентів-заочників] / Б. Н. Мітюров. – Дрогобич, 1961. – 29 с.
6. Скільський Д. «Учителем школа стоїть»: особа вчителя у творчості Івана Франка / Дмитро Скільський // Рідна школа. – 2000. – № 10. – С. 59–62.
7. Смаль В. З. Вчитель у творах І. Я. Франка / В. З. Смаль // Радянська школа. – 1986. – № 8. – С. 89–92.
8. Франко І. Борис Граб / Іван Франко // Зібр. тв. у 50-ти т. – Т. 18. – К. : Наукова думка, 1978. – С. 177–190.
9. Франко І. Найновіші напрямки в народознавстві / Іван Франко // Зібр. тв. у 50-ти т. – Т. 45. Філософські праці. – К. : Наукова думка, 1986. – С. 254–267.
10. Франко І. Одвертий лист до гал[ицької] української молоді / Іван Франко // Зібр. тв. у 50-ти т. – Т. 45. Філософські праці. – К. : Наукова думка, 1986. – С. 401–409.
11. Франко І. Поза межами можливого / Іван Франко // Зібр. тв. у 50-ти т. – Т. 45. Філософські праці. – К. : Наукова думка, 1986. – С. 276–284.
12. Франко І. Хома з серцем і Хома без серця / Іван Франко // Зібр. тв. у 50-ти т. – Т. 22. – К. : Наукова думка, 1979. – С. 7–29.

Анотація

Е.Б.Будник

Іван Франко об етновоспитании украинской молодежи

В статье охарактеризованы ведущие идеи концепции этновоспитания украинской молодежи в творчестве Ивана Франко на фоне современных глобализационных процессов. Значительное внимание уделено вопросам формирования национального самосознания личности, подготовки подрастающего поколения к построению государственности на принципах гуманизма и свободы.

Ключевые слова: *Іван Франко, етновоспитание, національне самосознання, етнографічна діяльність, українська молодь, національний виховний ідеал, етновоспитательное пространство, етнокультурна ідентифікація, етнічна соціалізація.*

Summary

О.В.Будник

Ivan Franko about Ethnic Education of Ukrainian Youth

The article gives characteristics of main ideas of concept of ethnic education of Ukrainian youth by Ivan Franko during the processes of globalization. Much attention is given to formation of national consciousness of personality, readiness of young people for the participation in state creation processes on the basis of humanism and freedom.

Key words: *Ivan Franko, ethnic education, national consciousness, ethnographic activity, Ukrainian youth, national model of upbringing, ethnic educational space, ethnocultural identification, ethnic socialization.*

Дата надходження статті: «28» вересня 2012 р.